

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-16>

УДК 339.562

АНАЛІЗУВАННЯ СТАНУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ

ANALYSING THE STATE OF UKRAINE'S FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Оліховський Віталій Степанович

аспірант,

Національний університет «Львівська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1897-093X>**Olikhovskyy Vitaliy**

Lviv Polytechnic National University

Стаття присвячена аналізуванню стану зовнішньої торгівлі України, який є важливим інструментом управління економікою країни і дозволяє приймати обґрунтовані рішення щодо розвитку вітчизняного експорту та імпорту. У статті досліджено основні показники зовнішньої торгівлі країни, зокрема торговельний баланс, обсяги і структура експорту та імпорту в розрізі товарів і послуг, виявлено певні проблеми і запропоновано рекомендації щодо їх вирішення. Зокрема, встановлено, що протягом останніх років торговельний баланс України є стабільно від'ємним і свідчить про залежність нашої держави від зовнішніх ринків. Виявлено, що в структурі експорту значну питому вагу займають сировина і напівфабрикати, а в структурі імпорту – готова продукція, що негативно відображається на економічному стані нашої країни. Запропоновано стратегічні орієнтири розвитку зовнішньоекономічної діяльності спрямовані на підвищення конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному ринку та оптимізацію структури експорту та імпорту.

Ключові слова: експорт, імпорт, зовнішньоекономічна діяльність, торговельний баланс, структура експорту, структура імпорту.

The relevance of the study is confirmed by the fact that the state of Ukraine's foreign economic activity is an important element in the development of the country's economy since the foreign economic sector is a key source of income for most countries and indicates the main problems that affect its economic development. Analyzing the state of foreign trade is an important tool for managing the country's economy and allows making informed decisions on the development of domestic exports and imports. The aim of the study is to analyze the state of Ukraine's foreign economic activity in order to identify problems and develop strategies aimed at increasing the country's competitiveness in the international market and optimizing the structure of exports and imports. The purpose of the article is to identify priority areas for the development of Ukraine's economy based on the analysis and to develop recommendations for improving the situation in the country's foreign economic activity. The study was conducted by analyzing data from the reports of the State Statistics Service of Ukraine on Ukraine's foreign economic activity using economic analysis methods. The following methods were used to conduct the study: analysis and synthesis, comparison, and generalization of results. The study has shown that Ukraine's foreign economic activity has a number of problems that need to be addressed to improve the country's competitiveness in the international market. In particular, the negative trade balance indicates that the country imports more goods than it exports. Also, the structure of imports and exports indicates that the state overwhelmingly exports its natural resources in the form of raw materials, while importing, overwhelmingly, finished goods from other countries, the production of which can be organized in our country on the basis of the domestic raw material base. The practical value of the article lies in the fact that the results of the study can be used in developing strategies to increase Ukraine's competitiveness in the international market and optimize the structure of exports and imports.

Keywords: exports, imports, foreign economic activity, trade balance, export structure, import structure.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що Україна має багаті ресурси та високоосвічену робочу силу, економічне зростання країни за останні роки було повільним.

Зовнішньоекономічна діяльність України відіграє важливу роль у її економічному розвитку та може бути каталізатором позитивних змін в економіці країни. Проте відсутність ефектив-

них стратегій розвитку зовнішньої торгівлі та інвестицій може призвести до залежності від окремих зарубіжних партнерів та несприятливо впливати на стійкий економічний розвиток України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематиці розвитку зовнішньоекономічної діяльності присвячена велика кількість наукових досліджень та публікацій. Ряд науковців зосередили увагу на вивченні різних аспектів цієї проблеми, зокрема О. П. Гребельник [1], О. І. Кущенко [2], В. Г. Лопатинський [3], О. Г. Милашко [4], В. В. Прохорова [5], Рахман М. С. [6] та інші. Незважаючи на велику кількість публікацій та посилення інтенсивності розвитку міжнародних економічних відносин, варто зосередити увагу на проведенні детального аналізу стану розвитку зовнішньоекономічної діяльності для виявлення проблем та розробки стратегій, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності країни на міжнародному ринку та оптимізації структури експорту та імпорту.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однією з найбільш актуальних проблем зовнішньоекономічної діяльності України є від'ємний торговельний баланс, тобто різниця між обсягом імпорту та експорту товарів та послуг і свідчить про те, що Україна імпортує більше, ніж експортує, що є негативним фактором для стабільності національної економіки. Іншою важливою проблемою є структура імпорту та експорту, яка свідчить про те, що Україна, маючи значні природні ресурси, через недостатній розвиток внутрішнього виробництва, експортує їх у вигляді сировини. Таким чином, Україна не отримує повної вартості за свої природні ресурси, а замість цього імпортує готові товари з інших країн, що ставить під загрозу економічну стійкість країни, оскільки залежність від експорту сировини робить її вразливою до змін на світовому ринку.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою даного дослідження є визначення пріоритетних напрямків розвитку економіки України на підставі аналізування зовнішньоекономічної діяльності країни (експортної та імпоротної діяльності) в розрізі товарів та послуг.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим показником, який характеризує стан зовнішньоекономічної діяльності будь-якої країни є її торговельний баланс. Торговельний баланс країни визначають як різницю між вартістю експортованих товарів

та послуг і вартістю товарів і послуг, які були ввезені (імпортовані) на територію країни за певний проміжок часу. Якщо торговельний баланс має позитивне значення, то відбувається надходження валюти у країну, якщо негативне – то навпаки, валютні запаси зменшуються, що є негативним явищем для економіки країни і свідчить про низьку конкурентоспроможність товарів і послуг на світовому ринку. Від'ємний торговельний баланс може призвести до зменшення державних доходів та скорочення соціальних витрат, що, в свою чергу, може погіршити якість життя громадян.

Одним із основних завдань аналізування зовнішньоекономічної діяльності країни є аналізування її торговельного балансу, що полягає у визначенні балансу між вартістю експорту та імпорту товарів і послуг, які країна ввозить і вивозить за певний період часу.

Динаміка показників, що характеризують стан торговельного балансу України представлена на рис. 1. За досліджуваний період загальний обсяг експорту України знизився від 80,9 млрд доларів США у 2012 р. до 79,3 млрд доларів США у 2021 р. При цьому мінімальний обсяг експорту був зафіксований у 2016 р. – 45,1 млрд доларів США. Загальний обсяг імпорту України зменшився з 89,8 млрд доларів США у 2012 р. до 80,8 млрд доларів США у 2021 р. При цьому мінімальний обсяг імпорту був зафіксований у 2015 р. – 42,9 млрд доларів США.

Загальне сальдо у 2012–2013 рр. було від'ємним, що свідчить про те, що вартість імпорту перевищувала вартість експорту. У 2014 р. сальдо стало позитивним і досягло свого максимуму в 2015 р. – 3828,2 млн доларів США. Проте з 2017 р. сальдо знову стало від'ємним і до 2021 р. не перевищувало 0.

Загалом, динаміка експорту та імпорту України характеризується зростанням у 2017–2021 рр., з попереднім поступовим падінням у 2012–2016 рр., що свідчить про зміни в зовнішньоекономічному середовищі країни та підвищення економічної активності суб'єктів господарювання.

Структура торговельного балансу України складається із товарів і послуг. Найбільшу частку у його структурі займають товари (близько 80%).

Основні показники, що характеризують зовнішньоекономічну діяльність України по товарах впродовж 2012–2021 рр. представлені на рис. 2.

Експорт товарів збільшився з 67779,8 млн дол. США в 2012 р. до 68072,3 млн дол. США в

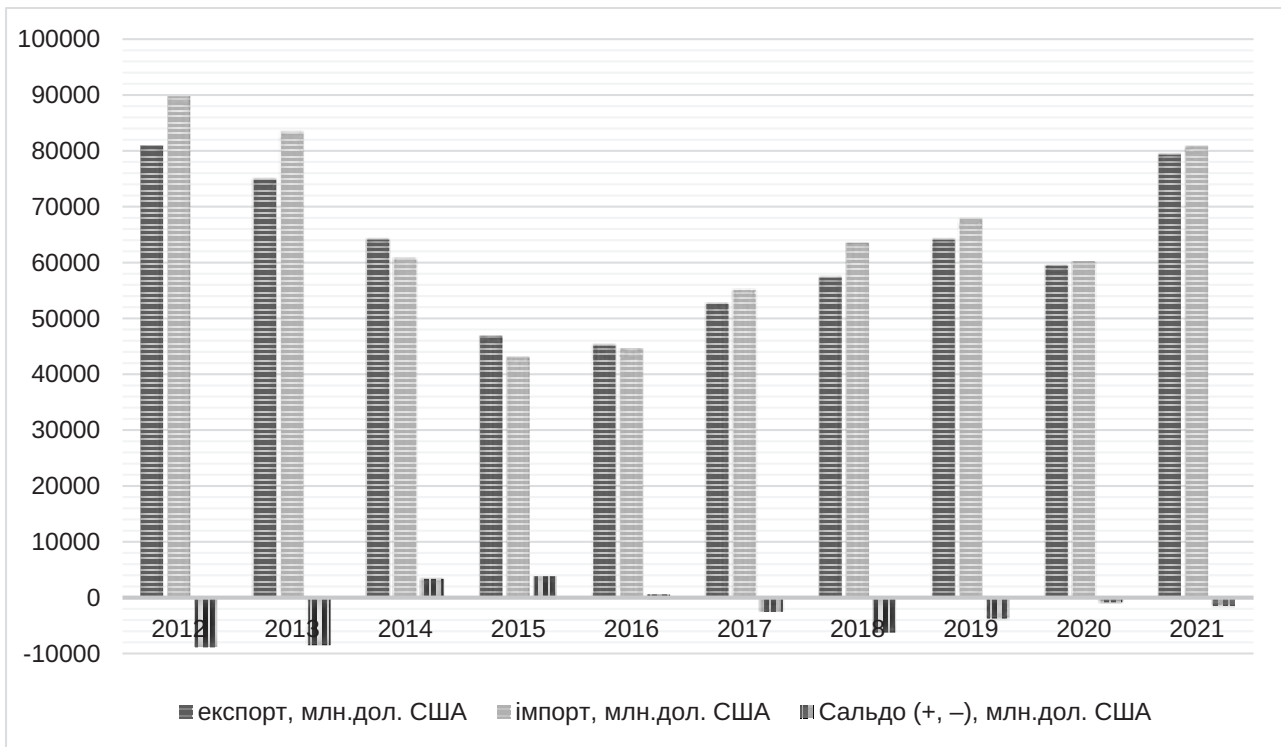

Рис. 1. Торговельний баланс України у 2012–2021 рр. (млн.дол. США)

Джерело: розроблено автором за матеріалами [7]

2021 р., а імпорт зменшився з 83135,4 млн дол. США в 2012 р. до 72843,1 млн дол. США в 2021 р.

Сальдо по товарах вказує на значний дефіцит у зовнішньоторговельному балансі зі значенням -15355,6 млн дол. США в 2012 р. та -4770,8 млн дол. США в 2021 р. Однак, в останні роки дефіцит зменшився, що свідчить про покращення економічної ситуації в країні.

Основними лідерами серед товарів, що ідуть на експорт є недорогочінні метали та вироби з них, які в структурі експорту займають в середньому 24% (в т.ч. чорні метали 20,4%), продукти рослинного походження – 20,7% (в т.ч. зернові культури 15,6%) і мінеральні продукти – 10% (в т.ч. руди, шлак і зола 7,2%), які в сукупності складають від 52% до 58% всього експорту країни, в залежності від року.

На основі даних про структуру експорту товарів можна зробити висновок, що Україна є переважно сировинною країною. Значна частина експорту – це продаж сировини та напівфабрикатів.

Однак, ці дані свідчать і про потенціал для розвитку виробництва та переробки в Україні. Розвиток цих галузей дозволить створювати більше високооплачуваних робочих місць, зменшити залежність від зовнішнього ринку та підвищити економічну стійкість країни. Також,

переробка сировини на місці може додатково збільшити її вартість, що сприятиме збільшенню валютних надходжень в країну. Отже, для забезпечення сталого економічного розвитку країни необхідно нарощувати виробництво та переробку сировини на місці.

Якщо розглянути товари, які країна імпортує, то це мінеральні продукти, які в структурі імпорту займають, в середньому, за досліджуваний період, 24%, в т.ч. палива мінеральні, нафта і продукти її перегонки – 22,8%. Друге місце в структурі імпорту займають машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання – 19%, третє – продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (фармацевтична продукція, добрива, та інша хімічна продукція) – 12,7%.

На основі проведеного аналізування структури імпорту країни можна зробити наступні висновки.

По-перше, країна досить сильно залежна від імпорту мінеральних продуктів, зокрема паливних ресурсів, що може мати негативний вплив на економіку у випадку, якщо ціни на них зростуть або виникнуть проблеми з їх постачанням. Тому важливою стратегічною метою країни є зменшити залежність від імпорту цих товарів шляхом збільшення власного виробництва та розвитку альтернативних джерел енергії.

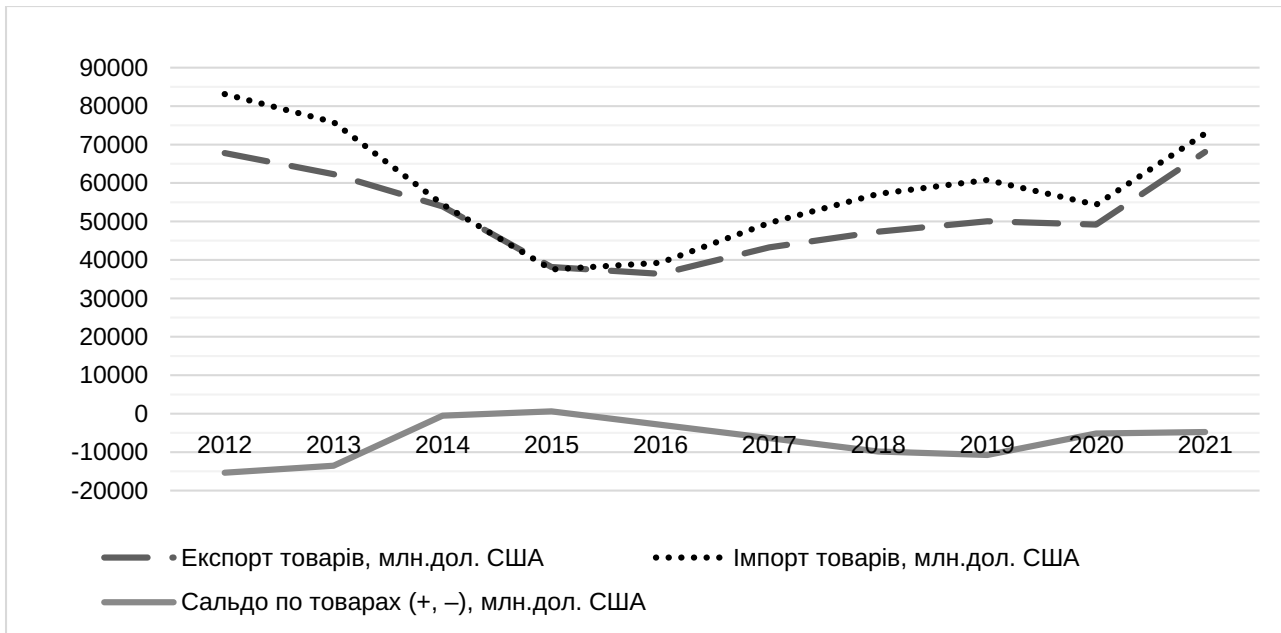

Рис. 2. Динаміка обсягів експорту і імпорту товарів у 2012–2021 рр. (млн дол. США)

Джерело: розроблено автором за матеріалами [7]

По-друге, машини та обладнання є другою за важливістю групою товарів, які країна імпортує. Це свідчить про те, що країна спрямовує зусилля на розвиток власного виробництва та підтримку інфраструктури. Однак, з іншого боку, це також може означати, що вітчизняні виробники не здатні задовольнити попит на ці товари.

У загальному, структура імпорту показує, що країна має проблеми з власним виробництвом деяких товарів та залежить від імпорту. Однак, це також створює передумови для міжнародної торгівлі та забезпечує доступ до різноманітних товарів та послуг для споживачів у середині країни. Це може бути корисним з точки зору диверсифікації та забезпечення більшого вибору для споживачів. Проте, залежність від імпорту може мати негативні наслідки для економіки країни, якщо ціни на імпортовані товари зростуть або виникнуть проблеми з їх постачанням. Тому важливо розвивати власне виробництво та підтримувати інфраструктуру для забезпечення диверсифікації джерел постачання товарів та послуг.

Якщо країна володіє певними ресурсами, які необхідні для виробництва тих товарів, які вона імпортує, то це є можливістю для розвитку власного виробництва та зменшення залежності від імпорту.

Загалом, структура імпорту країни має бути використана як вихідний пункт для аналізу-

вання викликів та можливостей, що виникають для країни на міжнародному ринку. Враховуючи ці фактори, країна має розробити стратегії для підтримки власного виробництва та створення умов для підвищення конкурентоспроможності в міжнародному масштабі. Крім того, структура імпорту є корисною для визначення пріоритетних напрямків розвитку виробництва та підтримки власної економіки. Наприклад, якщо країна імпортує значну кількість машин та обладнання, то це є можливістю для розвитку власної виробничої бази та просування в цій галузі. Аналогічно, якщо країна імпортує багато продуктів харчування, то це означає, що потрібно розвивати власну переробну галузь.

Отже, імпортована діяльність для країни може мати як позитивні, так і негативні наслідки як для економіки так і для споживачів. Аналізуючи структуру імпорту, країна має розробити стратегії для зменшення залежності від імпорту та розвитку власного виробництва, а також для просування у тих галузях, в яких країна володіє конкурентними перевагами.

Ситуація в сфері експорту і імпорту послуг дещо відрізняється від ситуації з товарами (рис. 3). Аналізуючи дані за останні 10 років, можна побачити, що експорт послуг знизився на 2,5% – з 13,1 млрд доларів США в 2012 р. до 12,8 млрд доларів США в 2021 р. У той же час, імпорт послуг збільшився на 19,8% – з 6,6 млрд доларів США в 2012 р. до майже

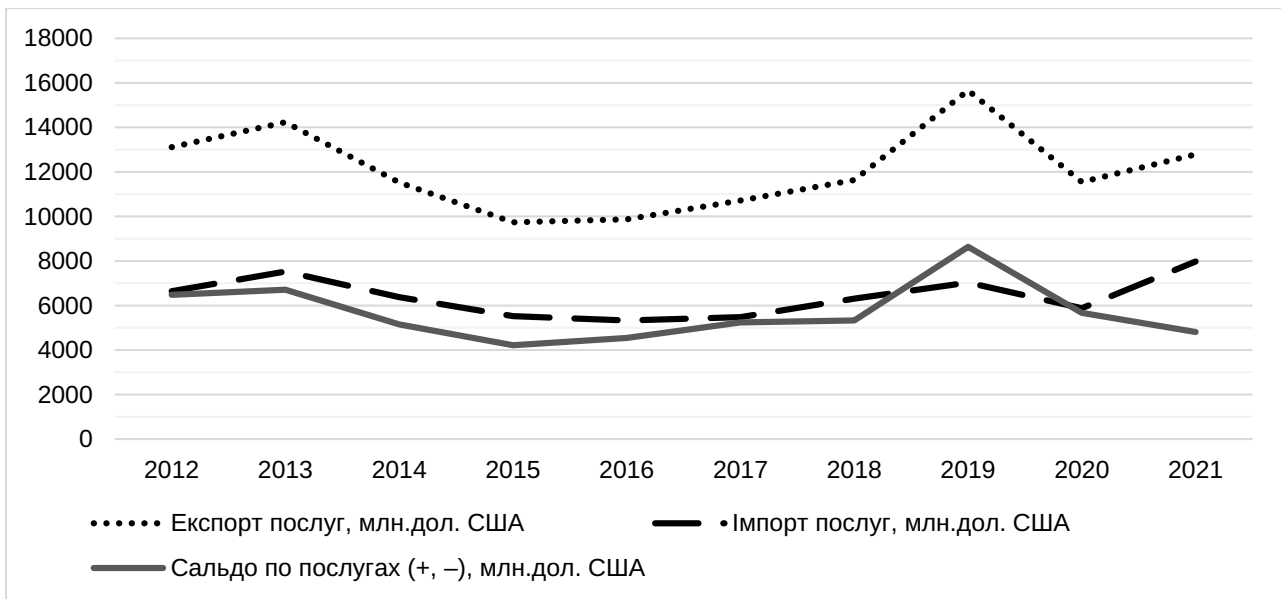

Рис. 3. Динаміка обсягів імпорту та експорту послуг у 2012–2021 рр. (млн. дол. США)

Джерело: розроблено автором за матеріалами [7]

8,0 млрд доларів США в 2021 р. В структурі послуг, які Україна експортує перше місце займають транспортні послуги, значущість яких постійно знижується (з 8,29 млрд доларів США у 2012 р. до 4,66 млрд доларів США у 2021 р.).

Водночас дуже стрімко зростає експорт комп'ютерних послуг, які станом на 2021 р. зайняли друге місце у структурі, і їх обсяг в порівнянні з 2012 р. виріс у 3,5 рази і сягнув свого максимуму у сумі 3,16 млрд доларів США.

Зазвичай, Україна імпортує транспортні послуги, послуги пов'язані з подорожами, обсяг яких із року в рік зростає, і ділові послуги, частки яких у структурі імпорту послуг у 2021 р. відповідно становлять 22,3%, 20% і 14,3%. Сальдо по послугах знаходиться в позитивній зоні протягом усього досліджуваного періоду, та означає, що Україна заробляє на експорті послуг більше, ніж витрачає на їх імпорт, що свідчить про потенційні можливості для розвитку цієї галузі в майбутньому та пов'язано зі зростанням важливості сектору послуг у економіці країни.

Висновки. Однією з проблем зовнішньоекономічної діяльності України є залежність від експорту сировини, що призводить до низької доданої вартості експортних товарів та високої залежності від змін цін на світових ринках. Також, проблемою є недостатня розвиненість внутрішньої економіки, що призводить до залежності від імпорту товарів та послуг, зокрема технологій.

Якщо розглянути торговельний баланс в розрізі товарів і послуг, то по товарах зберігається від'ємне сальдо протягом усього досліджуваного періоду, за винятком 2015 р. У сфері послуг ситуація кардинально протилежна і торговельне сальдо по послугах постійно знаходиться в позитивній зоні. Для досягнення позитивного торговельного балансу Україна має зменшити залежність від імпорту енергоресурсів, які в структурі імпорту займають понад 20%, розвивати власне виробництво на основі аналізування структури імпорту для заміщення іноземних аналогів власними, де це можливо, розвивати переробну галузь, щоб відправляти на експорт не сировину і напівфабрикати, а готову продукцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- Гребельник О. П. Методологічні аспекти аналізу участі України у сфері світогосподарських відносин. *Стратегія розвитку України*. 2019. № 2. С. 13–21.
- Кущенко О. І., Шкіра Д. М. Аналітична оцінка зовнішнього ринку України. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2019. № 9. С. 42–49. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2019-9-05>.

3. Лопатовський В. Г., Новицький О. В. Стратегічні орієнтири підвищення ефективності експортно-імпорتنих операцій в системі забезпечення економічної безпеки підприємств. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 4. С. 139–146. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.4.139.146>.
4. Милашко О. Г. Статистичне дослідження стану розвитку зовнішньої торгівлі України. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2021. № 1 (76). С. 191–202. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.1\(76\).2021.191-202](https://doi.org/10.33987/vsed.1(76).2021.191-202).
5. Прохорова В. В. Експортно-імпортна операція розвитку промислових підприємств в стратегічному управлінні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 14. С. 522–525.
6. Рахман М. С., Залогіна Т. О. Структурний аналіз імпорتنих операцій України. *Бізнесінформ*. 2018. № 9. С. 25–34.
7. Державна служба статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Hrebelyuk, O. (2019). Metodolohichni aspekty analizu uchasti Ukrayiny u sferi svitohospodarskykh vidnosyn [Methodological Aspects of Analysing Ukraine's Participation in World Economic Relations]. *Stratehiya rozvytku Ukrayiny – Ukraine's development strategy*, 2, 13–21.
2. Kushchenko, O., & Shkira, D. (2019). Analitichna otsinka zovnishnoho rynku Ukrayiny [Analytical assessment of the foreign market of Ukraine]. *Visnyk KHNU imeni V.N. Karazina. Seriya «Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krayinoznavstvo. Turyzm» – V.N. Karazin Kharkiv National University Bulletin. Series "International Relations. Economics. Country Studies. Tourism"*, 9, 42–49. DOI: <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2019-9-05>. [in Ukrainian]
3. Lopatovsky, V., & Novitsky, O. (2022). Stratehichni oriyentyry pidvyshchennya efektyvnosti eksportno-importnykh operatsiy v systemi zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryemstv [Strategic guidelines for increasing the efficiency of export-import operations in the system of ensuring the economic security of enterprises]. *Innovation and Sustainability – Innovation and Sustainability*, 4, 139–146. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.4.139.146>. [in Ukrainian]
4. Milashko, O. (2021). Statystychne doslidzhennya stanu rozvytku zovnishnoyi torhivli Ukrayiny [Statistical study of the state of development of foreign trade of Ukraine]. *Visnyk sotsialno-ekonomichnykh doslidzen – Bulletin of Socio-Economic Research*, 1(76), 191–202. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.1\(76\).2021.191-202](https://doi.org/10.33987/vsed.1(76).2021.191-202). [in Ukrainian]
5. Prokhorova, V. (2016). Eksportno-importna operatsiya rozvytku promyslovykh pidpryemstv v stratehichnomu upravlinni [Export-import operation of industrial enterprises development in strategic management]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky – Global and national problems of the economy*, 14, 522–525.
6. Rahman, M., & Zalohina, T. (2018). Strukturnyy analiz importnykh operatsiy Ukrayiny [Structural analysis of import operations of Ukraine]. *Biznesinform – Businessinform*, 9, 25–34.
7. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrayiny [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <https://ukrstat.gov.ua>.